

professional ethics formation while studying special subjects, they are: improvement of University teaching contents and nature which promotes the development of future engineers-teachers' creative abilities; creation of the environment which allows developing the students' creative technical abilities through the introduction of the task approach, problematic elements, methods of finding creative solutions; introduction of the course "The pupils' technical creativity development in vocational and technical schools".

Technical creativity, technical thinking, technical activity, engineer-teacher, theory of inventing tasks solving, course.

УДК 378.124:374.7

КОМПЕТЕНТНІСТЬ НАУКО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПРАЦІВНИКА

Л.Л. Білан, кандидат педагогічних наук, доцент

У статті розглянуто сутність професійної компетентності, викладача вищого навчального закладу (педагога вищої школи) та подано аналіз її структурних компонентів.

Компетентність педагога вищої школи, вищий навчальний заклад, професійна педагогічна діяльність.

Постановка проблеми в загальному вигляді. На всіх етапах розвитку суспільства, становлення національних економік, формування соціально-культурних і духовних горизонтів будь-яких держав проблеми раціонального використання педагогічних та науково-педагогічних працівників за фахом завжди були ключовими, невичерпними джерелами підвищення ефективності та якості функціонування освітніх і науково-педагогічних установ та організацій.

Вихідними нормативно-правовими документами для формування кваліфікаційних характеристик науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації слугують: постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження переліку посад педагогічних і науково-педагогічних працівників", Загальні положення Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників, Методичні рекомендації щодо формування кваліфікаційних характеристик професій працівників, затверджених спільним наказом Міністерство соціальної політики України та Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України", Типове положення про атестацію педагогічних працівників, наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України "Про впорядкування умов оплати праці та затвердження схем тарифних розрядів працівників навчальних закладів, установ освіти та наукових установ", Класифікатор професій ДК 003:2010, затверджений наказом Держспоживстандарту України та ін.

Поняття компетентності науково-педагогічного працівника як невід'ємної складової загально педагогічного процесу завжди перебувало в полі уваги як педагогів-практиків, так і теоретиків, оскільки саме вона є основною характеристикою професіоналізму викладача, який покликаний забезпечувати ефективність не лише навчання, а й виховання та формування підростаючого покоління. В умовах реформування вищої освіти України та її долучення до Болонського процесу змінилося розуміння призначення педагогічної професії, а нові соціально-економічні і політичні обставини висувають нові вимоги до викладача, тому питання компетентності науково-педагогічного працівника є доволі актуальним і різним аспектам цієї проблеми присвячені праці О. Алексюка, Г. Балла, І. Зязюна, С. Єрмакової, Є. Клімова, В. Кузьміної, А. Маркової, В. Нестеренка, О. Обривкіної, В. Сластьоніна та ін.

Мета статті – проаналізувати основні складові компетентності науково-педагогічного працівника та розкрити кваліфікаційні характеристики посад науково-педагогічних працівників.

Виклад основного матеріалу. Кваліфікаційні характеристики посад педагогічних та науково-педагогічних працівників навчальних закладів та установ освіти сприяють підбору і розстановці кадрів, підвищенню їхньої ділової кваліфікації, раціональному розподілу праці, створенню дієвого механізму розмежування функцій, повноважень та відповідальності між працівниками, а також встановленню єдиних підходів у визначенні їхніх посадових обов'язків та кваліфікаційних вимог, що до них висуваються.

Кваліфікаційні характеристики застосовуються як нормативні документи і можуть служити основою для розробки посадових інструкцій, що містять конкретний перелік посадових обов'язків працівників з урахуванням особливостей організації праці та управління, їх прав, відповідальності та компетентності. При необхідності посадові обов'язки, що зазначені у кваліфікаційній характеристиці працівника, можуть бути розподілені між кількома виконавцями.

Кваліфікаційна характеристика кожної посади має три розділи: "Завдання та обов'язки", "Повинен знати" і "Кваліфікаційні вимоги".

У розділі "Завдання та обов'язки" міститься перелік основних трудових функцій, що можуть бути повністю або частково доручені працівникові, який займає певну посаду з урахуванням технологічної однорідності та взаємозв'язку робіт, що дозволяють забезпечити оптимальну спеціалізацію за посадами керівника, професіонала та фахівця.

У розділі "Повинен знати" містяться основні вимоги, що висуваються до працівника щодо професійних знань, а також знань законодавчих та інших нормативних правових актів, положень, інструкцій та інших документів, методів і засобів, які працівник повинен застосовувати при виконанні посадових обов'язків.

У розділі "Кваліфікаційні вимоги" визначено необхідний для виконання посадових обов'язків рівень професійної підготовки працівника, що засвідчується документами про освіту, а також вимоги до стажу роботи.

Особи, які не мають відповідної освіти або стажу роботи, встановлених кваліфікаційними вимогами, але мають достатній практичний досвід та успішно виконують у повному обсязі покладені на них завдання та обов'язки, можуть бути, як виняток, залишені на займаній посаді або призначені на відповідні посади за рекомендацією атестаційної комісії.

З метою удосконалення організації та підвищення ефективності праці працівників навчальних закладів та установ освіти, можливе розширення кола їх обов'язків у порівнянні з обов'язками, що визначені відповідними кваліфікаційними характеристиками. У цих випадках без зміни назви посади працівнику за його згодою може бути доручено виконання обов'язків, що передбачені кваліфікаційними характеристиками інших посад, які близькі за змістом робіт, аналогічними за складністю, виконання яких не вимагає іншої спеціальності, кваліфікації та діяльності яких безпосередньо пов'язана з навчальним і науково-педагогічним процесом.

Крім цього, у кваліфікаційній характеристиці посади педагогічного, науково-педагогічного працівника мають бути відображені його компетентності. При цьому під компетентністю розуміється якість дій працівника, що забезпечують адекватне та ефективне вирішення професійно важливих предметних завдань, що мають проблемний характер, а також готовність нести відповідальність за свої дії. До головних складових компетентності педагогічних працівників відносять: професійну, комунікативну, інноваційну, правову.

Професійна компетентність – якість дії працівника, що забезпечує ефективність вирішення професійно-педагогічних проблем і типових професійних завдань, які виникають у реальних ситуаціях педагогічної чи науково-педагогічної діяльності, і залежить від кваліфікації, загальноприйнятих цінностей моралі та етики, володіння освітніми технологіями, технологіями педагогічної діагностики (опитування, індивідуальні та групові інтерв'ю) та психолого-педагогічної корекції, життєвого досвіду, постійного удосконалення та впровадження у практику ідей сучасної педагогіки, методів навчання та викладання навчальних дисциплін і предметів, використання наукової літератури та інших джерел інформації для створення сучасних форм навчання, впровадження оціночно-ціннісної рефлексії [1, с. 102].

Інформаційна компетентність – якість дій працівника, що забезпечують ефективний пошук, структурування інформації, її адаптацію до особливостей педагогічного процесу і дидактичних вимог, формулювання навчальної проблеми різними інформаційно-комунікативними способами, кваліфіковану роботу з різними інформаційними ресурсами, професійними інструментами, готовими програмно-методичними комплексами, що дозволяють проектувати рішення педагогічних проблем і практичних завдань, використання автоматизованих робочих місць педагогічного та науково-педагогічного працівника в освітньому процесі; регулярну самостійну пізнавальну діяльність, готовність до ведення дистанційної освітньої діяльності, використання комп'ютерних і мультимедійних

технологій, цифрових освітніх ресурсів в освітньому процесі, ведення документації навчального закладу на електронних носіях [2, с. 101].

Комунікативна компетентність – якість дії працівника, що забезпечує ефективний прямий та зворотній зв'язок з особою, яка навчається, контакт з учнями (вихованцями, дітьми) різного віку, студентами, батьками (особами, які їх замінюють), колегами, здатність до розробки стратегії, тактики і техніки взаємодії з людьми, організацію їхньої спільної діяльності для досягнення певних суспільно значимих цілей; здатність переконувати, стверджувати свою позицію; володіння державною мовою, грамотним усним та писемним діловим мовленням, ораторським мистецтвом, професійним етикетом, а також навичками публічної презентації результатів роботи, вміннями обирати відповідні форми і методи презентації [3, с. 34].

Правова компетентність – якість дії працівника, що забезпечує ефективне використання у професійній діяльності законодавчих та інших нормативних документів органів державної влади для вирішення відповідних професійних завдань [4, с. 56].

Готовність науково-педагогічного працівника до професійної педагогічної діяльності полягає в засвоєнні повного складу спеціальних знань (з предмета, навчальної дисципліни, курсу) психолого-педагогічних дій у вищому навчальному закладі та соціальних відносин, у сформованості й зрілості професійно значущих і громадських якостей особистості [1, с. 103].

Професійна кваліфікація полягає в умінні прогнозувати цілі та результат педагогічного впливу, у побудові інформаційних моделей, ухваленні самостійних рішень та ін.

Бути професійно педагогічно компетентним означає мати багатокомпонентний склад інтеграційних професійних знань і вмінь, що забезпечує усвідомлення вольових рішень, виконання творчих дій з конструювання процесу навчання й моделювання комунікативних зв'язків.

Отже, професійна готовність науково-педагогічного працівника до педагогічної діяльності передбачає його професійну кваліфікацію та певну сукупність особистісних якостей і властивостей.

Професійна кваліфікація науково-педагогічного працівника містить такі складові: спеціально-предметну компетентність; психолого-педагогічну компетентність; комунікативну компетентність; соціокультурну компетентність.

Спеціально-предметна компетентність включає глибокі та всебічні знання з навчальної дисципліни (курсу), яку викладає науково-педагогічний працівник, а також широка ерудиція в цій науково-предметній галузі.

Психолого-педагогічна компетентність науково-педагогічного працівника виявляє його глибокі теоретичні знання з психології і педагогіки, а також уміння втілити їх у практиці навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі.

Психолого-педагогічна компетентність складається з таких груп умінь: психологічні (психодіагностичні, пізнавальні, мотиваційні, психокорекційні, емоційно-почуттєві, консультативні); операційно-методичні; конструктивно-проективні; оцінювання й контролю; експертно-аналітичні; науково-дослідницькі; методично-виховні.

Група психологічних умінь містить такі вміння: формування пізнавальних потреб студентів; формування стилю діяльності, рефлексії; створення умов, які стимулюють внутрішню пізнавальну активність студентів; створення сприятливого психологічного клімату для здійснення освітнього процесу та інші вміння; складання діагностичних програм у вигляді завдань-тестів, які разом з діагностичними функціями виконують роль повчальних засобів; застосування діагностичних методик, що виявляють стан педагогічного процесу в таких характеристиках: комплексність педагогічних і навчальних дій, своєчасність застосування конкретних технологій навчання, ефективність процесу навчання, корисність процесу навчання, адекватність процесу навчання психолого-педагогічним умовам, доступність процесу навчання, відповідність результативності процесу навчання поставленим цілям і завданням освіти, розвитку і виховання студентів; застосування методик, спрямованих на виявлення стану навчального процесу та оцінку його результативності; застосування спеціальних методів і прийомів для з'ясування рівня засвоєння студентами інформадаптаційного змісту, наукових понять, їх зв'язків і відносин, наукових теорій, концепцій і прикладних знань; застосування діагностичних методів для з'ясування рівня сформованості вмінь і навичок пізнавальної діяльності на основі логічних операцій та евристичним шляхом; впровадження в практику навчання методів самоаналізу, самоконтролю; використання класичних методик тестування інтелектуальних операцій, креативності та мотивації студентів [5, с. 16].

Група операційно-методичних умінь складається з умінь: визначення ефективності технологій навчання і розроблення адекватних методик відповідно до цілей та умов; створення оптимальних методичних умов, що забезпечують найвищі показники у розв'язанні поставлених завдань; адаптація загально дидактичних положень до конкретного предмета навчання; інформаційне і процесуальне моделювання навчального процесу у зв'язку з цілями і конкретними завданнями навчання й розвитку, складом і структурою наукового знання, а також психолого-педагогічними умовами; технологічне розроблення інформаційних структур у вигляді монологічного викладу й виконання завдань, складання і застосування логіко-структурних схем, різні перетворення навчальної інформації, аналіз навчальної інформації, узагальнення, розвиток понять, способи і засоби введення навчальної інформації в процес навчання та ін.; керівництво процесом розв'язання навчальних завдань і застосування корекційних методів, а також методів допоміжних, додаткових і методів індивідуальної допомоги; застосування прийомів, що стимулюють педагогічну дію; планування навчального процесу на одному навчальному занятті та в системі інших умінь; застосування комунікативних методів у процесі

навчання, для яких характерні суб'єкт-суб'єктні відносини й суб'єкт-суб'єктні зв'язки; логічно аналізувати навчальний матеріал, інформаційно й логічно його (пруктуризувати, проводити інтеграцію міжнародних зв'язків, визначати вербально-графічну структуру навчальної інформації, розвивати активність і самостійність навчальних дій студентів; формулювати проблему й переводити її в систему програмних завдань, ефективно синтезувати інформацію про стан усієї педагогічної системи, її минулого і сьогодення, об'єктивувати результати і простежувати динаміку формування психічних новоутворень, проектувати та управляти розвитком потенційних здібностей студентів, їхніх когнітивних і операційних структур.

Група конструктивно-проективних умінь полягає у забезпеченні інтеграції соціальних та освітніх стратегій навчання.

Контроль необхідний як спосіб, що визначає стан усієї системи педагогічного процесу. У процесі навчання контроль є діагностичним етапом педагогічного управління. Група вмінь оцінювання й контролю містить такі вміння: здійснення різного виду контролю: поточного і підсумкового, письмового і усного, вибіркового і фронтального, репродуктивного і творчого та ін.; вміння залучати педагогічний контроль у навчальний процес, координувати зміст і способи контролю під час оволодіння нового навчального матеріалу; застосування операцій оцінювання у бальній та в інших системах, вербальне оцінювання у формі заохочення, схвалення, осуду, зауваження, покарання, стимулювання, порівняння, розгортання перспектив досягнень та ін.; дослідження навчальних досягнень студентів, індивідуальних і загальних; складання індивідуальних карт навчальних просувальних студентів за типом: засвоєння теоретичних знань, засвоєння прикладних знань, володіння пізнавальними діями, виокремлення суті явища, яке вивчають, логічна структура знання, перетворення навчальної інформації, володіння евристичними прийомами, володіння логічними прийомами пізнання, здійснення алгоритмічних пізнавальних дій, розвиток дій, рефлексій, контроль і самоконтроль, оцінювання, педагогічна корекція і самокорекція та ін.

Група експертно-аналітичних умінь складається з таких умінь: застосування діагностичних методик, що виявляють корисність і ефективність різних систем навчання; аналіз функціонального процесу навчання студентів; дослідження динаміки розвитку конкретної системи навчання, виявлення її перспектив, оцінка якості, розроблення перспектив розвитку; надання методичної допомоги, пов'язаної з оцінкою і корекцією педагогічного процесу; аналіз нових оригінальних інформаційно-комунікативних структур у процесі навчання з урахуванням чинників середовища і особистісних чинників, що впливають на стиль спілкування і результат навчання студентів; інтенсифікація процесу навчання за допомогою поглиблення навчальної діяльності та пришвидшення темпу освоєння навчального матеріалу за програмою; індивідуалізація процесу навчання, орієнтація інформаційних і проблемних технологій на індивідуальні особливості студентів; розроблення додаткової системи

методів навчання, спеціально орієнтованих на активізацію студентів у навчальному процесі, розвиток ініціативності, колективізму, бажання позмагатися та інших якостей особистості студента; розроблення й застосування педагогічних прийомів, що концентрують процес навчання на розвиваючому ефекті, застосування нестандартних інтелектуальних завдань, побудованих на принципах розвитку психічних функцій.

Група науково-дослідницьких умінь містить такі вміння: розроблення нових синтетичних технологій навчання, а також окремих наочних методик викладання; організація нових інформаційно-комунікативних структур у процесі навчання; інтенсифікацію методів навчання; складання нових навчальних програм для факультативних занять і спецкурсів; аналіз основних тенденцій розвитку системи освіти; виявлення пріоритетних напрямів у розвитку педагогічних технологій; аналіз досвіду роботи колег, його узагальнення й застосування тощо.

Засвоєння методів дослідження науки: теоретичний аналіз, контекстний аналіз, експериментальний метод, спостереження, вивчення документації та інших.

Група методично виховних умінь складається з таких умінь: під час навчальних занять формувати у студентів національну свідомість і самосвідомість; формувати почуття національної гідності, патріотизму й відповідальності, громадського обов'язку і честі; розумно використовувати методи виховання; створювати на заняттях необхідну моральну й ділову атмосферу; використовувати прийоми і методи переконання під час навчальних занять; формувати у студентів моральні ціннісні установки; розвивати національно і соціально значущі якості; підтримувати свій високий моральний і громадський імідж; втілювати у студентське середовище норми і принципи загальнолюдської культури; формувати у студентів науковий світогляд; співпереживати і співчувати; бути толерантним, вимогливим і доброзичливим; здійснювати індивідуально-виховний вплив на кожного студента, враховують особливості та спрямованість його особистості; поєднувати вимоги до студентів з турботою про них і повагою до їх особистої гідності; цілеспрямовано формувати у студентів якості професіонала; спиратися на моральні ідеали; завжди займати активну громадську позицію; виховувати студентів носіями високої загальної, національної, правової, професійної, естетичної, економічної, соціально-психологічної, політичної і фізичної культури; пропагувати здоровий спосіб життя, невживання студентами алкоголю і наркотичних речовин, негативне ставлення до куріння та інших шкідливих звичок; виховувати ціннісне ставлення до сім'ї, батьків, дружини (чоловіка) і дітей; перевиховувати студентів й стимулювати їх до самовиховання, саморозвитку і самовдосконалення; спрямувати студентів на набуття соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу та ін..

Висновки. Отже, в процесі підготовки науково-педагогічного працівника у вищому навчальному закладі потрібно створити умови, які сприяють досягненню мети і, зокрема, формуванню у студентів